

СУТНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ЇЇ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ПТНЗ РЕСТОРАННОГО СЕРВІСУ

У статті розкрито сутність професійної культури, дослідження науковців про професійну культуру як систему соціальних якостей, вихідними елементами якої є знання, уміння, навички, а також власні соціальні якості. Розкрито особливості формування професійної культури працівника ресторанного сервісу і чинники, які впливають на її формування: освітнє середовище, засоби масової інформації, видовищний синтез мистецтв, гуманітарні дисципліни, творчі учнівські об'єднання, клуби, творча співпраця з провідними фахівцями, а також моделювання реальних професійних відносин в системі ресторанного сервісу під час навчання в ПТНЗ.

Ключові слова: професійна культура, ресторанний сервіс, самовдосконалення, об'єктивні чинники.

Сучасний ринок праці формує замовлення на спеціалістів, які не лише досконало володіють своїм фахом, а й є носіями професійних цінностей. Тому актуальності набуває проблема формування професійної культури майбутнього фахівця та зростає значущість культурологічного компонента освіти. У системі професійної підготовки фахівців спостерігаються значні відмінності в культурному компоненті її змісту для фахівців різних професій, що коливаються від достатньо вагомого значення культури до майже невідчутної його ролі. Основою визначення змісту професійної освіти фахівця будь-якої галузі є модель його професійної діяльності, поведінки. Одним із елементів цієї моделі, безперечно, виступає професійна культура. Серед навчальних закладів професійної освіти, які здійснюють підготовку висококваліфікованих фахівців для сфери обслуговування, важливу роль відіграють професійно-технічні навчальні заклади з багатоступеневим навчанням. Сучасний висококваліфікований фахівець має бути не лише спеціалістом у професійній сфері, а й високо моральною, духовною, культурною людиною.

Актуальність проблеми формування професійної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування зумовлена наявністю потреби суспільства у висококультурних кадрах. Вимоги до сучасного фахівця потребують перегляду організації, засад, змісту, методик і технологій професійної освіти у професійній школі та у вищих професійних училищах зокрема.

У наукових роботах досліджена низка питань щодо формування загальної та професійної культури фахівця: професійна етика майстра виробничого навчання (О. Кривошеєва), професійно-етична культура майбутніх фахівців (О. Пономаренко), професійно-педагогічна культура майбутнього наставника (Т. Сидоренко, Т. Ткаченко, Я. Черньонков), професійна культура у процесі навчання професійно орієнтованих (П. Буянов) та гуманітарних (Т. Щеголева) дисциплін, моральна культура учнів профтехучилищ (Н. Заячківська) та ін.

С. Сисоєва вказує на те, що "сьогодні спостерігається тенденція суттєвого збільшення обсягів знань, умінь і навичок, які необхідні фахівцю, хоча термін його професійної підготовки залишається незмінний, а в деяких випадках навіть менший". Розв'язання означеної суперечності С. Сисоєва бачить у підвищенні ефективності організації навчального процесу у професійних закладах освіти, "спрямованості його на розвиток тих особистісних і професійних якостей майбутнього фахівця, які сприяють його творчій, самостійній діяльності, успішній адаптації до нових соціально-економічних реалій".

І. Бех підкреслює виняткову важливість оволодіння професією в житті кожної людини і стверджує, що, "виступаючи способом самоактуалізації особистості у соціально-схвалюваних видах діяльності, професійна діяльність водночас служить і одним із основних способів життєвого самовизначення". Але для того, "щоб трудова діяльність зайняла належне місце в ієрархії особистих цінностей, – продовжує вчений, – вкрай важливо, щоб з ранніх етапів допрофесійного становлення студенти почали рефлексію свого смислового простору, побачили його зв'язки з цілями і завданнями майбутньої професії, а також були включені в спеціально організовану роботу з розвитку своїх смислових орієнтирів".

Відомо, що високий рівень професійної культури характеризується розвиненою здатністю до розв'язання професійних завдань, тобто розвиненим професійним мисленням і свідомістю. Е. Клементьев стверджує, що професійна культура спеціаліста – "не мозаїка часткових культур", а процес розвитку цілісної особистісної культури, критеріями сформованості якої є взаємопов'язані між

собою світогляд і методологічне мислення, в основі яких лежить "культурне" знання, що розвиває особистість, унаслідок чого саме знання слугує основою професійної культури.

Слід відзначити, що деякі автори (Н. Крилова, В. Правоторов) вважають професійну культуру системою соціальних якостей, яка безпосередньо забезпечує рівень трудової, професійної діяльності. Саме через професійну діяльність кожний спеціаліст досягає максимальних для себе результатів, прагнучи виявити свої здібності.

В. Правоторов вносить суттєве доповнення про те, що професійна культура є "найважливішою духовною якістю особистості, яка проявляється в здатності знаходити задоволення в праці". Дослідник також зауважує, що професійна культура спеціаліста – це системна якість, вихідними елементами якої є знання, практичні уміння й навички, власні соціальні якості, що характеризують ставлення особистості до світу соціальних цінностей. Між іншим, Н. Крилова вважає професійну культуру підсумком якісного розвитку знань, інтересів, переконань, норм діяльності й поведінки, здібностей і соціальних почуттів. На думку В. Семиченко, з-поміж компонентів професійної культури можна виділити такі: формування наукового світогляду, оволодіння складними прийомами роботи з будь-якою інформацією, розвиток і професіоналізація мислення, становлення певної структури характеру, формування індивідуального стилю діяльності, оптимізація індивідуальної системи життєвих і професійних цінностей, засвоєння творчого підходу до вирішення пізнавальних і практичних завдань, формування стійкої професійної позиції та ін.

Аналіз цих праць, а також стан практики свідчать, що залишаються нерозв'язаними суперечності між: соціальними вимогами до професійної культури і реальним її рівнем у випускників професійно-технічних навчальних закладів; об'єктивною необхідністю формування професійної культури фахівців сфери обслуговування.

Професія – це рід трудової діяльності, який є для людини джерелом існування і потребує певних знань, умінь і навичок, що забезпечуються навчанням у відповідних навчальних закладах або безпосередньо на виробництві. А професіонал – це спеціаліст, який має необхідну кваліфікацію (знання та вміння) для реалізації певної діяльності відповідно до прийнятих норм. Він також є носієм професійних цінностей і тому актуальність набуває проблема формування професійної культури майбутнього фахівця та зростає значимість культурологічного компонента освіти.

Культура професійної діяльності характеризує певний рівень виконання людиною своїх службово-кваліфікаційних обов'язків. Рівень сформованості цього феномена залежить від: спрямованості і стійкості соціально значущих мотивів діяльності (потреби, інтереси, цінності, погляди); відповідності психофізичних властивостей особистості (здібності, спроможності), які забезпечують необхідний рівень і ефективність професійної діяльності; ступеня розвитку психічних процесів особистості (мислення, пам'ять, емоції, почуття, воля); повноти й глибини засвоєних психолого-педагогічних і спеціальних знань, умінь, навичок, а також набутого досвіду; соціальної активності особистості.

Формування професійної культури майбутніх фахівців зумовлено наявністю потреби суспільства у висококультурних кадрах, інноваційними вимогами до сучасного фахівця, передбачають перегляд організації, змісту, методик і технологій професійної освіти у вищих професійних училищах. В цьому процесі велику роль відводиться мистецтву.

Професійна культура працівника ресторанного сервісу передбачає наявність у нього здатності до моральної творчості, володіння професійними знаннями, уміннями й навичками, серед яких значне місце займають навички культурного спілкування, адекватного донесення до інформації, естетизація процесу надання обслуговування.

На формування професійної культури фахівця ресторанного сервісу впливають об'єктивні чинники: освітнє середовище, деформується "класична", традиційна культура; культура сім'ї учня; культура, яка сповідується і нав'язується засобами масової інформації; культура вулиці та позанавчального середовища; культура галузі (традиційна і сучасна). Ці чинники формують культуру зовнішню (формальну) і внутрішню (ціннісну, реальну). Необхідне поєднання зовнішньої і внутрішньої культури.

Освітнє середовище. Особливостями формування культури в сучасний період є свого роду боротьба з середовищем, оскільки те, що відбувається в навчальному закладі і поза ним, це два різні світи, в яких існують учні. Очевидно, за цих умов важливо узгодити ці світи з повільним, але наполегливим перетяганням до доброго, цінного.

Засоби масової інформації. Оскільки, ні педагоги, ні навчальні заклади практично не можуть впливати на програми телебачення чи зміст журналів, то саме вони повинні спрямувати свої зусилля на зміну ставлення учнів до цих засобів інформації. Важливу роль у цьому має відігравати випередження подій. Нині учні шукають альтернативу, яку доцільно їм запропонувати в системі формування справжньої культури: спочатку шляхом критичного аналізу, зокрема на прикладах сфери обслуговування. Зауважую, що дуже важливою є проблема відсутності запиту з боку багатьох учнів щодо формування культури. Тому важливою передумовою формування професійної культури є саме сформувати в учнів запит, зацікавлення, бажання сприймати відомості та засвоювати уміння.

Сучасна практика свідчить, що культурний досвід учнів складається з багатьох, часто суперечливих, нашарувань, серед яких переважає видовищний синтез мистецтв, що сформувався в розвинену індустрію реклами, естради, телебачення, комп'ютерних технологій. Більшу довіру в учнів сьогодні викликає візуальний образ, ніж літературний; учні відвикають від художньо-естетичного коду слова, учням важко відділити мистецтво від його неякісної імітації.

У сучасних умовах важливо не стільки формувати професійну культуру (класичні основи відомі давно і всім), скільки виправляти і коригувати стихійно сформовані в учнів неправильні, антикультурні уявлення та установки. Для цього необхідна педагогічна підтримка. Важливо також усвідомити, що теоретично неможливо сформувати професійну культуру у всіх учнів однаково, тому доцільно передбачити елементарний, нормальний та високий рівні.

Аналіз готовності учнів сприйняти культуру, що офіційно формується у вищих професійних училищах показує нагальну необхідність підготовки до такого сприйняття, оперуючи чинниками, на які можна впливати. І після цього буде успішним формування професійної культури учнів, для яких можна вибрати відпрацьовані класичні схеми. Тому ключовим моментом нашого дослідження є те, що вперше у формуванні професійної культури учнів вищих професійних училищ ресторанного сервісу робиться акцент саме на урахуванні готовності учнів до сприйняття культури.

Важливим чинником формування професійної культури можуть стати саме гуманітарні дисципліни, які мають культурологічну спрямованість: культурологія, етика, психологія, педагогіка, естетика, релігієзнавство. У першу чергу доцільно забезпечити психологічні передумови формування професійно-культурологічного компонента. У підготовці фахівців ресторанного сервісу важливо навчити умінню уникати конфліктів та правильно знаходити шляхи виходу з нього.

У позанавчальній діяльності формування професійної культури учнів ресторанного сервісу забезпечується організацією роботи творчих учнівських об'єднань, діяльності клубів, творчих зустрічей із провідними фахівцями тощо. У діяльності з саморозвитку учнів передбачено застосування педагогічних методів, спрямованих на формування вмінь самостійного підвищення рівня професійної культури, загальної культури, самовиховання, самовдосконалення особистісних якостей; самостійного підвищення рівня професіоналізму. Для цього використовуючи ефекти "пересичення", які подають засоби масової інформації та бульварне середовище, спробуємо формувати в учнів уміння критично аналізувати культурологічне середовище (особливо професійне). На цій основі з'являється в учнів запит і інтерес до питань професійної культури, що дає можливість далі розвивати мотивацію формування культури в учнів вищих професійних училищ.

Ураховуючи, що професійна культура майбутніх фахівців ресторанного сервісу дуже тісно (більше ніж інші професії) пов'язана з сучасною масовою бульварною культурою та антикультурою, потрібно орієнтуватися в першу чергу на підготовку учнів на сприйняття ідеальної професійної культури, сприяти комплексному впливу всіх чинників на її формування.

Професійна і загальна культура фахівців ресторанного сервісу зв'язані тісніше, ніж у інших фахівців. Тому такими важливими є умови готовності учнів до сприйняття культури, а також якнайповніше урахування особливостей сучасного навчального і поза навчального середовища та комплексного впливу усіх чинників.

Таким чином, ми розглянули сутність професійної культури, об'єктивні та суб'єктивні чинники впливу на формування професійної культури фахівця ресторанного сервісу. Досліджено, що факультативний спецкурс "Формування професійної культури молодшого спеціаліста сфери обслуговування" сприятиме удосконаленню навчально-виховного процесу шляхом виявлення та активізації тих чинників, які мають значний вплив для формування професійної культури учнів.

Використані джерела

1. Беспалова С. В. Формирование основ профессиональной культуры будущего специалиста [Электронный ресурс]: / С.В. Беспалова, Л.И. Мищенко. – Режим доступа : //http://www.avpu.ru/proect/sbornik2004/sod.htm
2. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: наук.-метод. посіб. / І.Д. Бех; Ін-т змісту і методів навчання. – Київ, 1998. – 204 с.
3. Богатирьова Г.А. Формування художньої культури майбутніх учителів праці засобами народного мистецтва: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Г.А. Богатирьова. – Кіровоград, 2007. – 20 с.
4. Васянович Г.П. Етнопедagogіка і морально-етичне виховання учнів : навч.-метод. посіб. / Г.П. Васянович, П.І. Черніков. – Прилуки: ППУ ім. В. Г. Короленка, 1995. – 24 с.
5. Данилова Т.Е. Особенности формирования профессиональной культуры старшеклассников на уроках литературы / Т.Е. Данилова, С.Б. Нарзулаев, В.Н. Куровский // Современные проблемы профессиональной и деловой культуры. – Челябинск : ЧГПУ, 2001. – С 22–25.

6. Донець З. Менталітет молоді і предмети культурознавчого циклу / Зоя Донець // Освіта і управління. – 2002. – Т. 5, № 3. – С. 178–187.
7. Зимняя И.А. Общая культура в системе требований государственного образовательного стандарта / И.А. Зимняя, Б.Н. Боденко, Т.А. Кривченко, Н.А. Морозова. – М. : ИЦ проблем качества подготовки специалистов, 1999. – 67 с.
8. Миропольська Н.Є. Стан сформованості художньої культури учнів / Н.Є. Миропольська // Педагогіка і психологія. – 2001. – № 2 (31). – С. 49–57.
9. Руденко Л.А. До питання професійної підготовки фахівця для сфери обслуговування / Лариса Руденко // Гуманітарний вісник : зб. наук. праць каф. соціальних і гуманітарних дисциплін / гол. ред. Г. П. Васянович. – Львів : Львівський державний фінансово-економічний інститут, 2002. – С. 91–97.
10. Рузьяк Т.І. Особливості формування професійної культури учнів вищих професійних училищ сфери обслуговування / Рузьяк Т.І., Цюприк А.Я. // Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи: третя міжнар. наук.-практ. конф., 12-14 листоп. 2012 р.: [в 2ч.] / Львівський держ. ун-т безпеки життєдіяльності, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України [та ін.]; [за ред. М.М. Козяра, Н.Г. Ничкало]. – Львів: ЛДУ БЖД, 2012. – Ч. 1. – С. 203–206.
11. Сотська Г.І. Естетична культура у педагогічній теорії та практиці / Галина Сотська // Людина у пошуках істини: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 16–17 груд. 2011 р. : у 4 ч. – Київ : Асоціація "Акрополь", 2011. – Ч. 2. – С. 35–36.
12. Сотська Г.І. Образотворче мистецтво як засіб розвитку особистості / Г.І. Сотська // Мистецтво у розвитку особистості: монографія / за ред. Н.Г. Ничкало. – Чернівці : Зелена Буковина, 2006. – С. 137–146.

Martynenko L.

ESSENCE OF PROFESSIONAL CULTURE AND FACTORS OF INFLUENCE ON FORMATION OF STUDENTS OF RESTAURANT SERVICE VOCATIONAL SCHOOLS

The article reveals the essence of professional culture, research scholars of professional culture as a system of social qualities of the original elements of which are knowledge, abilities, skills and their social skills. The relevance of the formation of professional culture of future specialists in service due to the presence of highly cultured society needs frames. Requirements for modern specialist organizations in need of revision, principles, contents, methods and techniques of professional education in professional schools and higher vocational schools in particular.

The features of formation of professional culture employee of restaurant service and factors affecting it, learning environment, media, spectacular synthesis of arts, humanities, creative student associations, clubs, creative collaboration with leading specialists and simulation of real professional relationships of restaurant service in the system while studying at vocational schools.

Formation of professional culture of future specialists due to the presence of highly cultured society needs personnel, innovative modern professional requirements, propose a review of the organization, content, methods and techniques of professional education in higher vocational schools. In this process a large role is given to art.

Professional culture employee of restaurant service implies the presence of his moral capacity for creativity, possession of professional knowledge, abilities and skills, including skills occupy a prominent position cultural communication, adequate to deliver the information process providing aesthetic services.

The formation of professional culture professional restaurant service affect objective factors: educational environment, deformed "classical" traditional culture; Culture of Family pupils, culture, practiced and imposed media; street culture and extracurricular environment; culture industry (traditional and modern). These factors shape foreign(formal) culture and internal (values, real). A combination of external and internal culture.

Key words: professional culture, restaurant service, self-perfection, objective factors.

Стаття надійшла до редакції 13.04.2016 р.